

DE ARCHEOLOGISCHE OPGRAVINGS- CAMPAGNE VAN 1980 OP HET GROOT TEMPELHOF TE SLIJPE

LUC D'HAENE
interieurarchitect - Koekelare

Aangezien het hier een eerste publikatie betreft i.v.m. deze opgravingen, die al jaren aan de gang zijn, past het voor de lezer enkele voorafgaande historische gegevens naar voor te brengen over de Orde van de Tempeliers en de Hospitaalridders in het algemeen en de stichtingsakten voor de kommanderij van Slijpe in het bijzonder.

I. ALGEMENE INLEIDING

De Tempeliers vormden een geestelijke ridderorde, die tussen de eerste en de tweede Kruistocht te Jeruzalem werd opgericht (1)

In 1119 verzamelden zich negen ridders onder leiding van Hugo van Payens en Godfried van St. Omaars. Het was hun bedoeling om de pelgrims in het H. Land te beschermen. Na de eerste kruistocht (1096-1099), die de oprichting van het koninkrijk Jeruzalem tot gevolg had, waren er inderdaad heel wat pelgrims, die naar het H. Land trokken. Maar een aantal Turkse stammen, voornamelijk de Seldsjoeken, beschikten nog over een grote weerstandskracht, zodat

(1) JANSSEUNE G, Tempeliers en hospitaalridders te Brugge. Overdruk uit Het Brugs Ommeland. Tijdschrift van de Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle. Sint-Andries / Brugge, 18de jg., 1978 nr. 4, p. 247, voetnoot 1
 NUYTTENS M. De Tempeliers in Vlaanderen. Overdruk uit Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe reeks, dl. XXVIII, 1974, Gent 1974. Artikel, dat een samenvatting is en gedeeltelijke aanvulling van zijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling : "De Tempelorde van Vlaanderen van 1128 tot 1307", Leuven 1971 XXIV en 239 pp.

de bescherming van de pelgrims een heilzame taak leek. Deze oorspronkelijke kerngroep van negen kreeg van koning Boudewijn II een gedeelte van zijn kasteel ter beschikking, dat naar men meende gebouwd was op de plaats waar zich de tempel van Salomon had bevonden. Vandaar dat ze de naam Tempelheren of Tempeliers kregen. In de handen van de patriarch van Jeruzalem, Gormond van Picquigny, legden ze de geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid af. Hun devies was : "Non nobis, domine, non nobis, sed nomine tuo da gloriam" en ze noemden zichzelf "de arme Tempelridders". In 1128 kwamen ze dan naar het westen, waar ze op het Concilie van Troyes, onder impuls van Bernard van Clairvaux een regel ontvingen, die heel wat gelijkenis vertoonde met die van Citeaux. Onmiddellijk daarop werd een grootse propagandatocht doorheen West-Europa georganiseerd. Het was de bedoeling van deze tocht om zoveel mogelijk leden te ronselen voor de nieuwe Orde. Maar als neveneffekt hadden er een aantal belangrijke schenkingen plaats, die meteen een nederzetting van Tempeliers voor gevolg hadden. Vanaf dat ogenblik waren de Tempeliers dus zowel in het oosten als in het westen gevestigd. Het oosten vormde het strijdend front van de Tempelorde. In het westen waren de Tempelhuizen de eigenlijke cellen van de Orde : hier moesten de Tempeliers instaan voor de financiering van de krijgsvorrichtingen en de rekrutering ; broeders en ridders, die niet meer strijdbaar waren, keerden ook naar het westen terug. (2)

(2) JANSSEUNE G; , o.c., p. 248, voetnoot 2
 NUYTTENS M; , o.c. Deze inleidende synthese is gebaseerd op diverse werken over de algemene geschiedenis van de Tempelorde.

Spoedig was de Orde zeer machtig, vooral op financieel gebied en het was precies haar rijkdom, die haar ondergang zou bewerkstelligen. Op 13 november 1307 beslisten Filips de Schone om de Tempeliers in Vlaanderen gevangen te nemen en hun goederen verbeurd te verklaren. Achteraf zouden die goederen dan de Hospitaalridders te beurt vallen.

In het raam van de uiteindelijke organisatie van de Tempelorde moet Vlaanderen gezien worden als een onderdeel, nl. een baljuwschap van de provincie Frankrijk, die op haar beurt was geïntegreerd in de globale organisatie van de Orde in het westen in diverse provincies.(3)

Elk baljuwschap bevatte een aantal Tempelhuizen : het gaat hier om plaatsen waar de Tempeliers een huis of hoeve hadden, waar bij een min of meer uitgestrekt terrein aansloot en waar ze zelf leefden en werkten. Een aantal van die huizen hadden een kommandeur en werden daarom kommanderij genoemd ; de overige Tempelhuizen ressorteerden onder deze kommanderijen. Uiteindelijk ziet de de lijst van kommanderijen met hun afhankelijkheden in Vlaanderen er zo uit, in volgorde van ontstaan of eerste vermelding :

- Ieper (1131)
- La Haie (1134-1136) Pérenchies (1167), Radinghem (1276)
- Slijpe (1137) Gistel (?)
- Caestre (1183 -1201) Borre (1234)
- Cobrieux (1192)
- Gent (1200)
- Brugge (1202) Jabbeke (?)
- St.-Léger (1238) Kortrijk (tijdelijk vóór 1248)
- Ruiselede (1266)
- * - Winnezele (?) Wormhoudt (?)

(3) JANSSEUNE G., o.c. p. 248, voetnoot 3
 NUYTENS M., o.c., p. 49

Na de afschaffing van de Tempelorde in 1312, gingen de goederen van de Tempeliers over naar de Orde der Hospitaalridders van Sint Jan van Jeruzalem.

De oorsprong van deze geestelijke ridderorde klimt op tot in de 11de eeuw. Rond 1048 werd door kooplieden van Amalfi te Jeruzalem een Benidiktijnerklooster gesticht, waaraan een hospitaal verbonden was, bestemd om aan de pelgrims van de heilige plaatsen gastvrijheid en verzorging te verschaffen. Het hospitaal stond onder de bescherming van Sint-Jan de Doper. De orde bestond uit ridders of kombatieve leden, kapelaans, broeders en donaten.

Na de val van Jeruzalem kwam de zetel van de Orde eerst te Margat en in 1191 te Akko, dat Saint Jean d' Acre genoemd werd. Nadat deze stad, precies een eeuw later werd ingenomen, trekt de orde zich terug op het eiland Cyprus in 1291, om het in 1310 terug te moeten verlaten. Toen maakten de orderidders zich meester van het eiland Rhodos. In december van 1522 moeten de ridders voor de Turken kapituleren en enkele weken later het eiland verlaten. Opeenvolgend vestigde de Orde zich toen op Kreta, Nice, Messina en Civita Vecchia en in 1530 op het eiland Malta (Ridders van Malta), dat door Keizer Karel V aan de Orde werd geschonken.

In Vlaanderen hadden de Hospitaalridders een belangrijke kommanderij, die afhing van de Groot-Priorij van Frankrijk, de zogenaamde Kommanderij van Vlaanderen, waarvan de zetel gevestigd was te Slijpe.

In de 16de eeuw was de kommanderij zeer rijk en machtig geworden, hetgeen in 1550 het Kapittel der Groot-Priorij van Frankrijk tot het besluit bracht om verscheidene leden aan de Kommanderij van Vlaanderen te onttrekken teneinde de kommanderij Caestre, in het huidige Frans-Vlaanderen op te richten.

ista deest

 In nomine sancte et indivisibile trinitatis patris et filii
 et spiritus sancti. Nos Willem burggraaf van St. Omaars
 et Hosto filius meus. tam presentibus quam futuris omnibus
 sancte matris ecclesie filiis. quod ego Willms dei gratia in
 domarenus Castellis. et Hosto filius meus
 milibus templi quibus divina prudentia domini
 patriarche Warmundi. baronibus consilio ad
 defensionem terre ibertin pegrinorum quod cotidie
 deputavit. tam ipsius quam eorum successoribus. damus. et
 perpetuo iure habenda concedimus. altaria. capellas
 oblatioes et decimas. de Sclupes et leffinghes
 tam in segete quam in pratis. arboribus. et pertinentiis
 suis suis. ut ab ipsis libere et quiete possideantur.
 et disponantur. his exceptis que tenere et possi-
 dere nobis feudati milites dinoscuntur. Qui si
 preceptis templi milibus de rebus suis in elemosi-
 nam uoluerint impendere. non minus ratum ac sta-
 bile habebimus permanere. Ad hec preterea duas terre
 futururas adicientes adiungimus. quibus ego Willms
 de ipso meo olim me compossidere memini in loco
 in quo annuatim predictae decime congregantur.
 Hoc autem donum quod pari uoto. et pari deuotione

Fig. 4 :

Deel van de oorspronkelijke stichtingsakte van de kommanderij van Slijpe.

1137 : Willem, burggraaf van St.-Omaars en zijn zoon Hosto, schenken aan de Tempeliers een huis, de altaren, de kapellen, de offeranden en het tienderecht te Slijpe en Leffinge.

R.A. Mons, Cartularium nr. 64, fol. 43v, n. 74

Deze leden waren : het huis van Caestre zelf, dit van Borre, Winnezele en Wormhoudt ; hetgeen overbleef van de oude Tempel te Ieper, de huizen van Elverdinge (het Hospitaal) en van Waregem (het Sint-Jansgoed) ; de Tempel van Scheepsdale-bij-Brugge, de huizen van Ruiselede (Groot-en Klein Vlaecht) en de Tempel van Gent.

De volledige ontdubbeling van de Kommanderij Vlaanderen liep over de periode 1550-1565. Na deze splitsing verloor de kommanderij haar oorspronkelijke benaming en werd ze nog slechts aangeduid als Kommanderij Slijpe.

Deze besnoeiing was reeds van aard om de macht van de kommanderij van Slijpe fel te verminderen. Daarbij dient gevoegd te worden de grote schade, die haar berokkend werd door de burgerwisten, die in de 16de en 17de eeuw in Vlaanderen waren uitgebroken. Op het einde van de 18de eeuw kwam de kommanderij er echter weer boven op, niettegenstaande ze slechts als leden behield : de Refuge of Schuiloord van Brugge met enkele renten in de stad en de oude tempelhoven van Gistel en Jabbeke. (4)

II HET GROOT TEMPELHOF VAN SLIJPE

1. Stichting

De oudste oorkonde over de Tempeliers in de streek, dateert van 1137 en heeft betrekking op twee van hun bezittingen : Slijpe en Leffinge. Die twee parochies komen herhaaldelijk samen voor in de charters, alhoewel Leffinge nooit als een titulaire kommanderij is uitgegroeid, terwijl dit voor Slijpe wel het geval is geweest.

(4) JANSSEUNE G., o.c., p. 248 tot 250, voetnoot 4
 JANSSEUNE G., Eigen erf, deel I, Geschiedenis van de voormalige kommanderij Slijpe der Tempeliers en Ridder van Malta. Ontstaan der abdij Spermalie op de Hunckevliet. (Slijpe, 1970) p. 34, 35, 37, 41, 44.

Bernardus. & Sigilli ductu defenlare curam. q̄
 in p̄sentū rata p̄maneat. uet in posterū ulla
 tenul irrita hant. ut hūoz collectur perueniat
 et p̄ruloz obnubilet temeritat. Ego ḡ theo
 dz cū gra cornel flandrensiū incendit an
 num. quid in meoz oblitacoem p̄ccaminū deo
 reconciliarem. intelligens scripturā testimonio
 elenore sultragio me felici reconciliari posse do
 mino. scribere decreui hūoz memorie. paci pro
 spiciend ecclie. que templi milicibz. deo iugiter
 militancibz. ouentalen eccliam. a paganoz spur
 titia uirriter defendentibz iure hereditario pol
 lidenda concesserim libera. In cruceo itaqz de
 Slijpe. Liffinga cū appudicis lud Stenes
 & Erlebaldi capella. Quoz altariū oblatioz &
 decimal. nouaz qz riaz decimal h̄ribz templi
 iherosolimitani. & aqarune ad hoc otomil An
 ci usi. Roberti furney. & hemerici militum
 templi p̄reabz. Agnus. pro salute mea. &
 p̄decessoz meoz iure p̄sentū q̄ntum in me
 est integre dono. atqz concedo atqz hui pol
 litionis donacoem. a vellelmo castellano de

Fig. 5 :

1141 : Graaf Diederik van de Elzas schenkt aan de Tempelorde de offeranden van de altaren en de tienden van de gronden die op zee gewonnen werden te Slijpe, Leffinge, Stene en Erembaldkapelle.

Leffinge moet dan ook gezien worden als een afhankelijkheid van Slijpe, een verlengstuk van de kommanderijbezittingen aldaar (5) In 1137 schonk Willem, burggraaf van St. Omaars, samen met zijn zoon Hosto, aan de Tempeliers een huis, altaren, kapellen, "oblaciones" (6) en het tienderecht te Slijpe en Leffinge. Bij dit alles werden nog twee gemeten grond gevoegd. Er werd evenwel een uitzonderingsmaatregel getroffen : bij deze schenking waren die zaken niet begrepen, die in het bezit waren van ridders, die leenmannen waren van de burggraven van St. Omaars (7)

Deze schenking werd goedgekeurd door Simon van Vermandois, bisschop van Noyon en Doornik (8) en door graaf Diederik van de Elzas, die ze tevens aanvulde in 1141 met oblaciones op de nieuw verworven gronden te Slijpe, Leffinge en hun afhankelijkheden Stene en Erembaldkapelle. Onder nieuwe gronden dient hier te verstaan te worden : gronden, die vrijgekomen waren door de toenmalige zeeregressies (9)

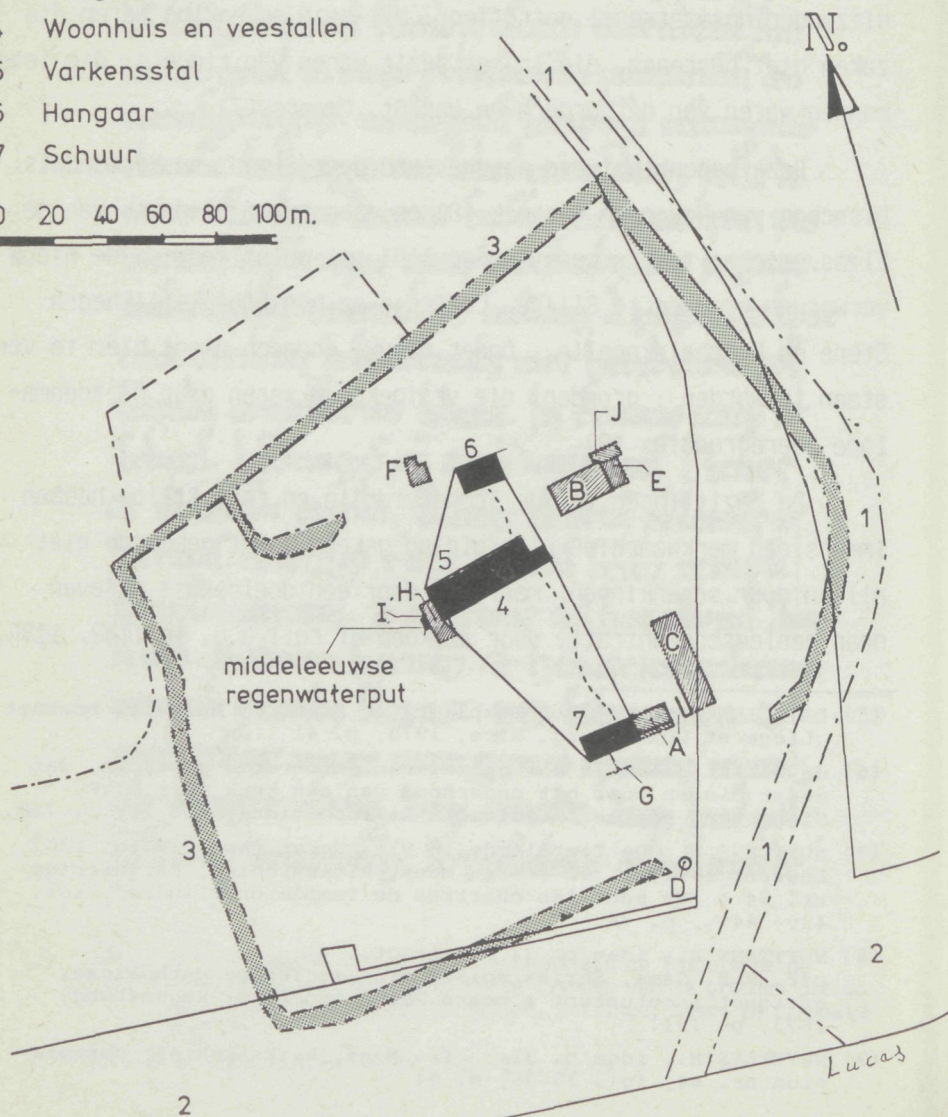
De bezittingen van de Tempelorde in en rond Slijpe hebben immers een merkwaardige uitbreiding gekend. Dat gebeurde niet alleen door schenkingen, maar ook door een doelbewust streven naar gebiedsconcentratie door aankoop of ruil o.a. in 1142, 1186,

-
- (5) DAILLIEZ Laurent, *Les Templiers en Flandre, Hainaut, Brabant, Liège et Luxembourg*. Nice, 1978, p. 41
- (6) de "oblaciones" is het geheel van onroerende goederen, dat moest dienen voor het onderhoud van een kerk (cfr. J.F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon minus*, dl. II, p. 728.
- (7) NUYTTENS M., *De Tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1307*, Leuven, 1971, p. 31 ; cfr. Mons, Rijksarchief, cartularium nr. 64 : "Ce sont les chartres du Temple en Flandre", fol. 43v- 44v., n. 74.
- (8) NUYTTENS M., *idem* p. 32, voetnoot 1 cfr. P.B. Gams, *Séries episcoporum ecclesiae catholicae, quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo*, Regensburg, 1873, p. 151.
- (9) NUYTTENS M., *idem* p. 32 ; cfr. Mons, Rijksarchief, cartularium nr. 64, fol. 35-36, n. 64

SITUERINGSPLANvolgens
ruilverkavelingsplan 1975LEGENDE situatie 1983**GROOT-TEMPELHOF**
SLIJP

- 1 Tempelhofstraat
- 2 Autoweg A-11
- 3 Walgracht
- 4 Woonhuis en veestallen
- 5 Varkensstal
- 6 Hangaar
- 7 Schuur

0 20 40 60 80 100m.

en 1250 (10).

Dit alles wijst op een effectieve aanwezigheid van de Tempeliers te Slijpe.

Een volledig beeld ophangen van de verdere systematische evolutie van het domein van de kommanderij is hier echter niet de bedoeling.

2. ALGEMEEN OVERZICHT VAN DE OPGRAVINGSCAMPAGNES OP HET SITE VAN HET TEMPELHOF, TIJDENS DE PERIODE 1971-1982

De chronologische volgorde van de opgravingscampagnes met aanduiding van de respektievelijke sites op het terrein, wordt met hoofdletters aangegeven op het situeringsplan van het Groot-Tempelhof, dat opgemaakt werd volgens de opmetingen van de Provinciale Directie voor Ruilverkaveling in 1975.

Ongeveer twaalf jaar geleden startte industrieel ingenieur Gilbert Jansseune uit Oostduinkerke zijn opgravingen op het Tempelhof, dat in de eerste wereldoorlog totaal verwoest werd. Aan de eigenlijke opgravingen ging binnen de omwalde hofstede, op regelmatige tijdstippen een veldprospektie vooraf, waarbij de datering van de losse oppervlaktevondsten en van de (middeleeuwse) keramiek grosso modo loopt van 1200 tot de 16de eeuw.

Aan de hand van in archieven geraadpleegde historische bronnen, kaarten en plannen, konden in 1971 de grondvesten van een monumentale ingangspoort (A) blootgelegd worden met aanpalend hierbij het resterend gedeelte van de fundamenten van de verdwenen tiendeschuur (A).

In juli van 1972 werd een proefsleuf gegraven op de plaats

(10)NUYTTENS M., idem p. 32

waar de kapel had gestaan, waarbij een funderingsmuur van deze kapel werd aangesneden.

Van april tot september 1973 werden door het graven van drie sleuven, de grondvesten van de vroegere gotische kapel (B) blootgelegd. Bij het onderzoek in de kapel zelf werden o.m. figuratieve vloertegels, glasfragmenten (11), bouwelementen uit natuursteen en aardewerk gevonden, dat in de 12de tot in de 16de eeuw thuis hoort. Skeletten bewezen dat er binnen de kapel werd begraven.

In opdracht van het Ministerie van Openbare Werken werden in 1975 de opritten aangelegd voor de brug over de autosnelweg A 11. De noordelijke oprit oversneet hierbij de walgracht van het site (cfr. situeringsplan ruilverkaveling 1975). Tijdens het uitvoeren van grondwerken, konden tegenaan de vroegere ingangspoort (A) de grondvesten opgetekend worden van het middeleeuwse Armenhuis en een groot aanpalend gebouw (C), waarvan de bestemming niet onmiddellijk duidelijk was.

Bij het graven van een afwateringsgracht langsheen die oprit, werd een afvalkuil met aardewerk (D) doorgesneden.

In oktober 1976 werd in de omgeving van de vroegere kapel een proefsleuf gegraven, ten einde een grafveld te situeren. Hierbij kwam vooral verstoord botmateriaal aan het licht. Met deze gegevens werd in de zomer van 1977 de oostelijke buitenmuur met steunberen van de kapel blootgelegd. Uit het onderzoek bleek dat de 14de eeuwse kapel gebouwd werd met afbraakmaterialen van het oorspronkelijke tempeliersgoed. Buiten de muur van de kapel werden op het grafveld een twintigtal skeletten uit de tempelierstijd "in situ" teruggevonden (E)

(11) DEVLIEGHER L., (L.D.), Archeologie, 1974-1, P; 25.

Deze vertoonden merkwaardige anthropologische kenmerken (brachycephaal), die zeldzaam zijn bij onze bevolkingsgroepen (12)

Met Pasen 1980 werd met weinig resultaat een proefsleuf gegraven op de plaats waar het bakhuis (F) had gestaan en een tweede sleuf uitgezet, daar waar aan de zuidkant van de vroegere tiendeschuur een aanpalend gebouw (G) werd vermoed. De opgraving leverde alleen sterk verstoorde muursleuven op, die gevuld waren met puin.

Tijdens de opgravingen op het site, in de zomer van 1980, werden binnen een beperkte oppervlakte drie perioden uit de bouwgeschiedenis van het Tempelhof blootgelegd : de vloer met giergeul en de binnenmuren van de stallingen (H), die teruggaan tot de periode tussen de Franse Revolutie en de eerste wereldoorlog. Verder een sterk verbouwde buitenmuur uit de 17de eeuw en ten slotte een middeleeuwse regenwaterput of citerne met in de onmiddellijke buurt een grote afvalkuil (I). Het dak van de put, dat gedeeltelijk was ingestort, bestond uit een tongewelf. In de vloer was een bezinkingsput uitgespaard. Uit het onderzoek bleek dat de regenwaterput in de 17de eeuw tot aalput werd omgevormd. Uit de put konden wat figuratieve vloertegels, dakpanfragmenten en eetgerei gerecupereerd worden.

Het opgegraven materiaal van de afvalkuil bestond uit een hoeveelheid aardewerkscherven, vloertegels en beendermateriaal, dat afkomstig was van eet- en slachtafval van dierenbeenderen (13)

(12) JANSSENS D., *Archeologie*, 1977-2 p. 108

(13) *ARCHAEOLOGIA MEDIAEVALIS*, Sint- Pietersabdij 6-7 / 3 / 1981. Gent, 1981, p. 27

In hetzelfde jaar konden, na heel wat prospectie, de drie oude tegelbakkerijen van de Tempelridders van de kommanderij van Slijpe gesitueerd en gelokaliseerd worden : twee waren gelegen te Slijpe zelf en een derde, tevens de oudste, te Gistel (1392). Uit bewijsstukken van 1627 nopens de tegelrieën te Slijpe kan worden afgeleid dat beide beschrijvingen spreken van "land" en verlaten tegelrijen aangeven. Verder dat deze tegelbakkerijen aan een waterloop lagen, nodig voor het vervoer en het zuiveren van de klei (14)

In de zomer van 1982 werden op het Tempelhof twee onderzoeken uitgevoerd. Een eerste onderzoek, dat reeds aangevat werd in juli 1980, werd verder systematisch uitgebreid, waarbij de grenzen van een verbouwing van de hofstede werden bepaald : een verbouwde buitenmuur uit de 17de eeuw en de vloer met de binnenmuren van de stallingen, die teruggaan tot de tijdspanne tussen de Franse Revolutie en W.O. I (cfr. supra).

Een tweede opgraving werd uitgevoerd op de plaats waar op een 14de eeuwse detailkaart een "vetus cimiterium" of oud kerkhof (J) stond aangeduid. De bedoeling van deze opgravingscampagne was de uitgestrektheid van het grafveld, dat reeds in 1977 gedeeltelijk werd blootgelegd (cfr. supra), vast te leggen. Hierbij werden twee aaneensluitende perioden uit de bouwgeschiedenis van de kapel blootgelegd : de houten funderingspalen voor de vloer van de tempelierskapel en een massieve in moefen gemetste steunbeer van de kapel van de hospitaalridders. Meerdere decoratieve bouw-

(14) JANSSEUNE G., Eigen Erf, deel I, Geschiedenis van de voormalige kommanderij Slijpe der Tempeliers en Ridders van Malta. Ontstaan der abdij Spermalie op de Hunckevliet, Slijpe, 1970, p. 64 ; ook : Ons Heem, jg. XV, 5-6. Hooimaand 1961. Tegelnnummer, p. 189-190, Tegelbakkerijen te en rond Diksmuide (J. Noterdaeme), en p. 212.

elementen werden gerecupereerd o.a. monelen, dakpannen, nokversieringen, een houten formeel, enz... "In situ" stootte men opnieuw op een aantal goed bewaarde geraamten. De begravingen bevonden zich op ongelijke diepte, sommige boven elkaar. Een der skeletten vertoonde een getrepaneerde schedel (15). Het begraven van de lijken gebeurde soms in houten kisten, waarvan benevens houtfragmenten, ook het metaalbeslag intact werd teruggevonden. Dit laatste bestond uit gewone smeedijzeren banden en in één geval uit een smeedijzeren band, die uitliep op een gestileerde lelie. Verder het slot van de kisten en vier driehoekige handvatten, die vervaardigd waren uit een smeedijzeren platte staaf ; elk handvat droeg in één der hoekpunten een uitspringende kram, waarmee het handvat in het hout van de kist werd vastgezet.

Schervenmateriaal, veel fragmenten van glas-in-loodramen en vloertegels rondden het geheel af.

3. MIDDELEEUWSE REGENWATERPUT OF CITERNE : VINDPLAATS EN VONDSTOMSTANDIGHEDEN

Op een vijftal meter afstand van de huidige achtergevel van de veestallen, werden, zoals hoger aangehaald, de vloer en de bin-
nenmuren van de stallingen blootgelegd, die gesitueerd moeten worden in de bouwgeschiedenis van de Tempelhoeve, tussen de Franse Revolutie en de eerste wereldoorlog. In de vloer was aan de noordkant een giergeul uitgespaard, voor het afvoeren van dierlijk mestvocht. De giergeul bestond uit een reeks achter elkaar geplaatste, korte, afzonderlijke elementen, die vervaardigd waren uit

(15) Cfr. ook GRANINGATE, driemaandelijks tijdschrift van de heemkring Middelkerke, jg. 2, nummer 7, oktober 1982, p. 208. Opgravenen Tempelhof Slijpe : Omtrent de vondsten van de zomer 1982

Fig. 7

MIDDELEEUWSE REGENWATERPUT OF CITERNE

DOORSNEDE A

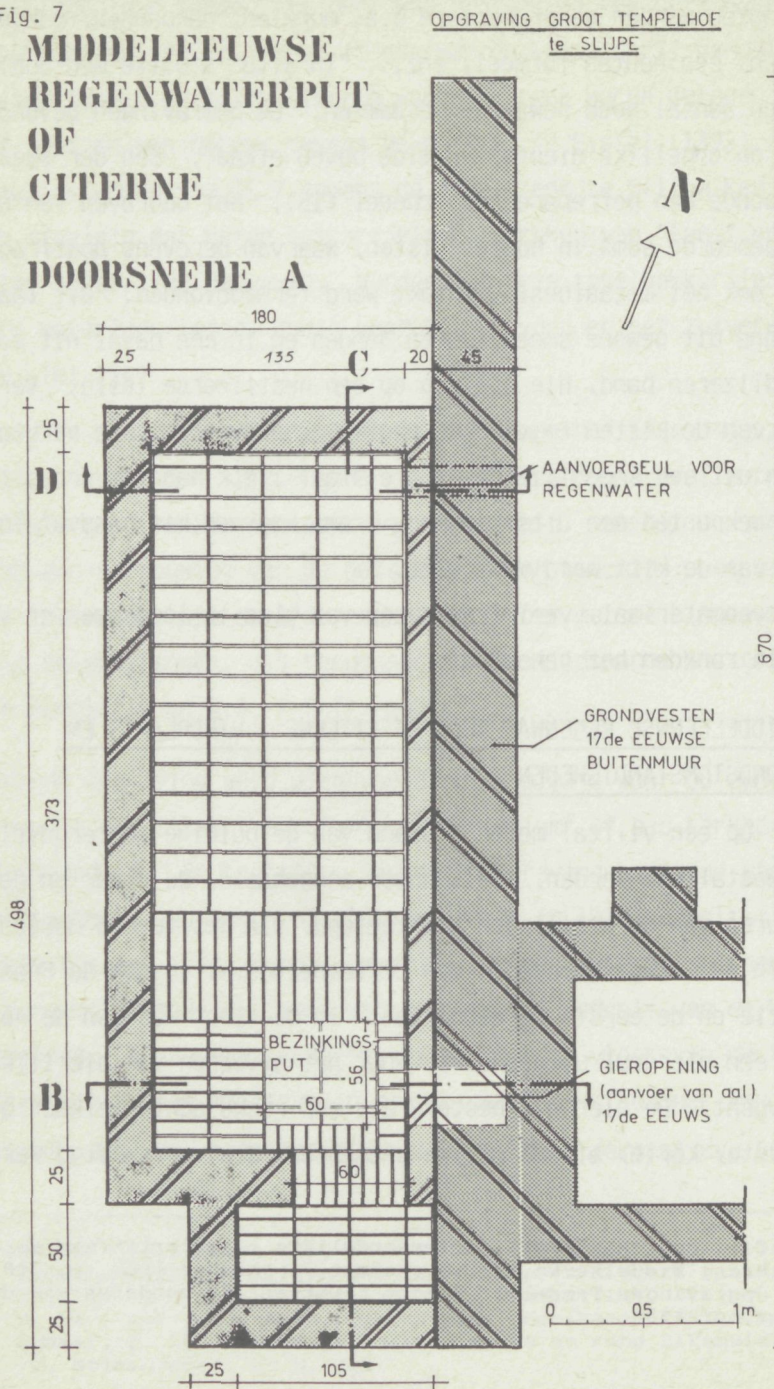
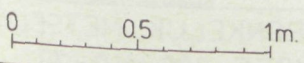
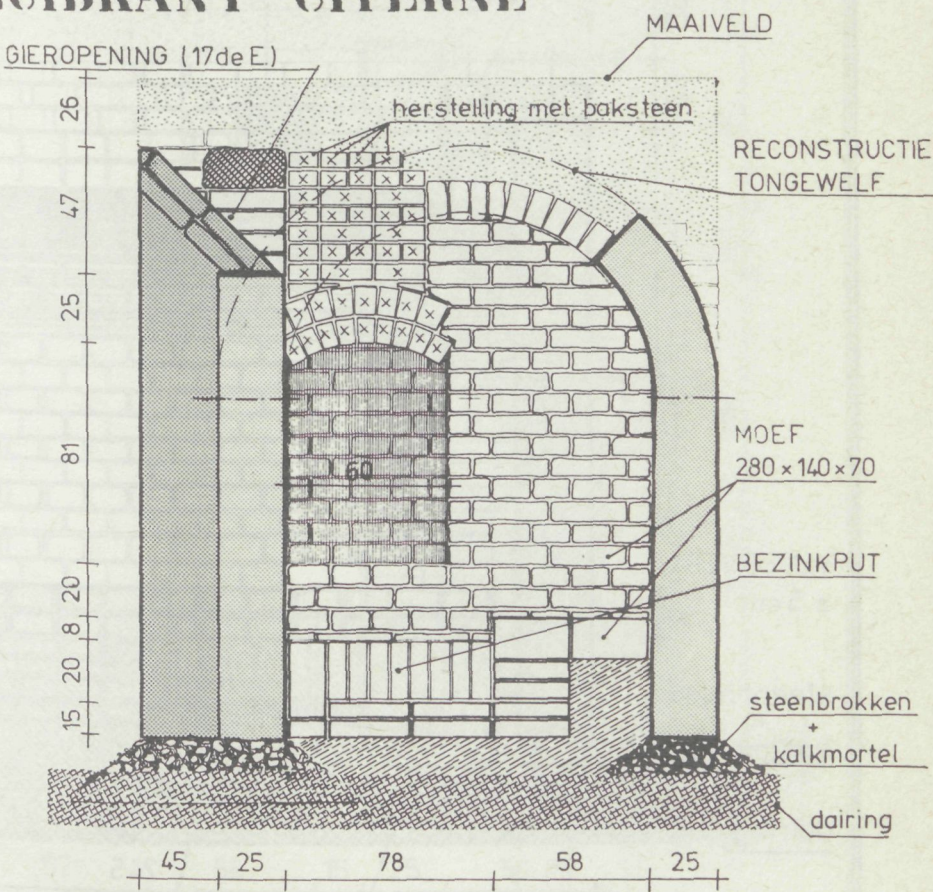

Fig. 8

DOORSNEDE B OP ZUIDKANT CITERNE

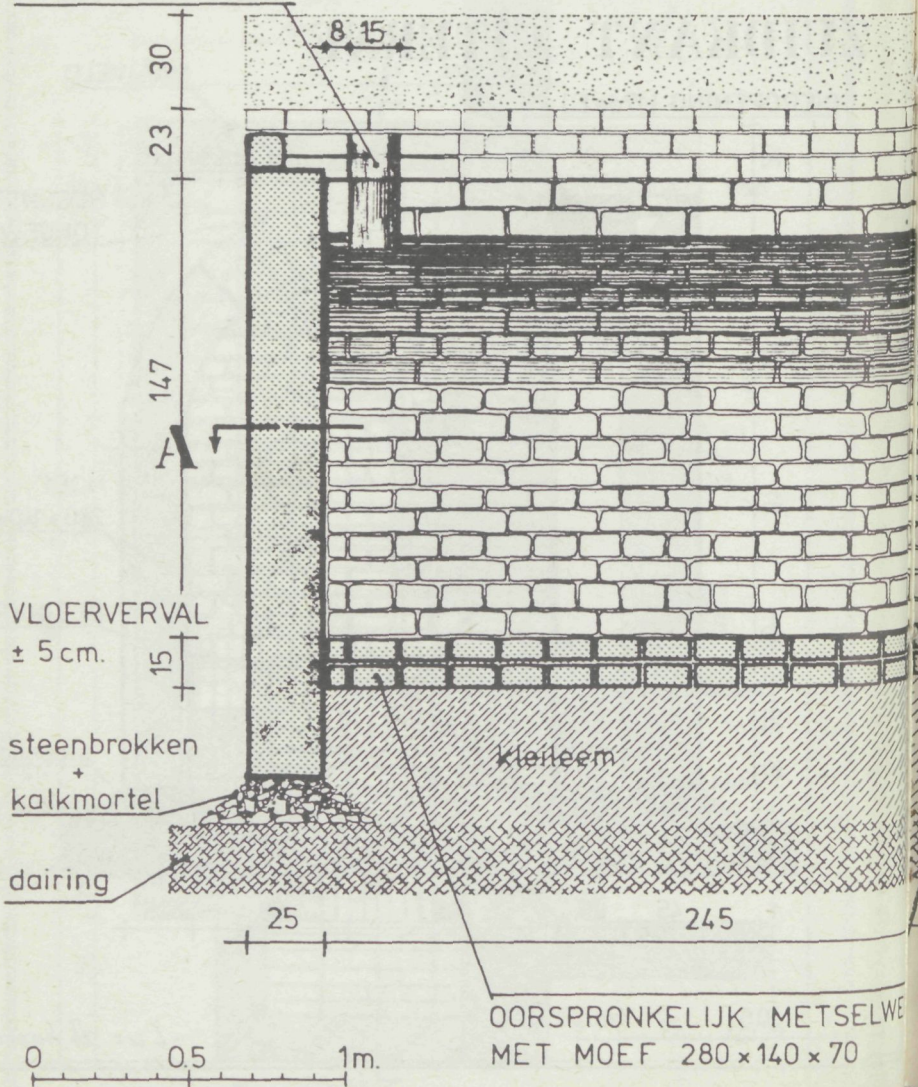
OPGRAVING GROOT TEMPELHOF
te SLIJPE

-Luc D'haene-

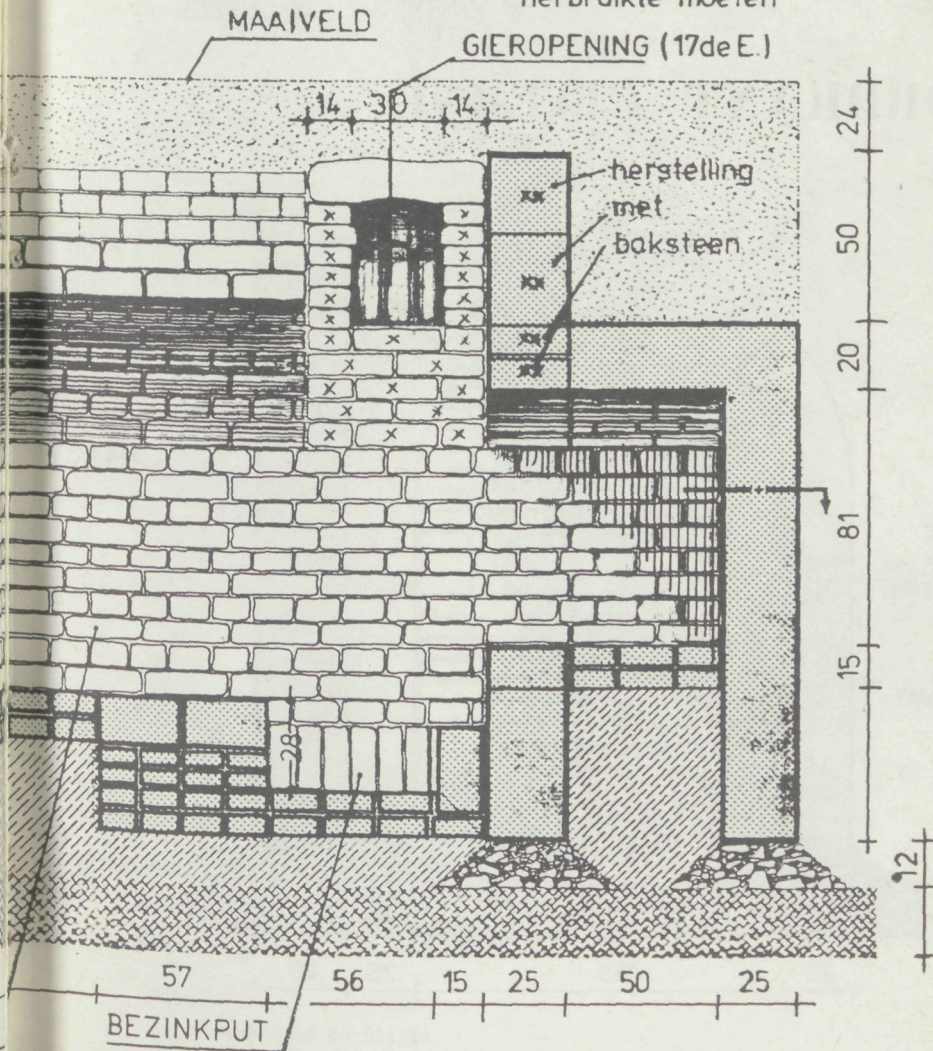
DOORSNEDE C OP OOSTKANT CITERNE

REGENWATERGEUL (M.E.)

OPGRAVING GROOT TEMPELHOF
te SLIJPE

[x] = verbouwing tot beerput 17de E.
herbruikte moefen

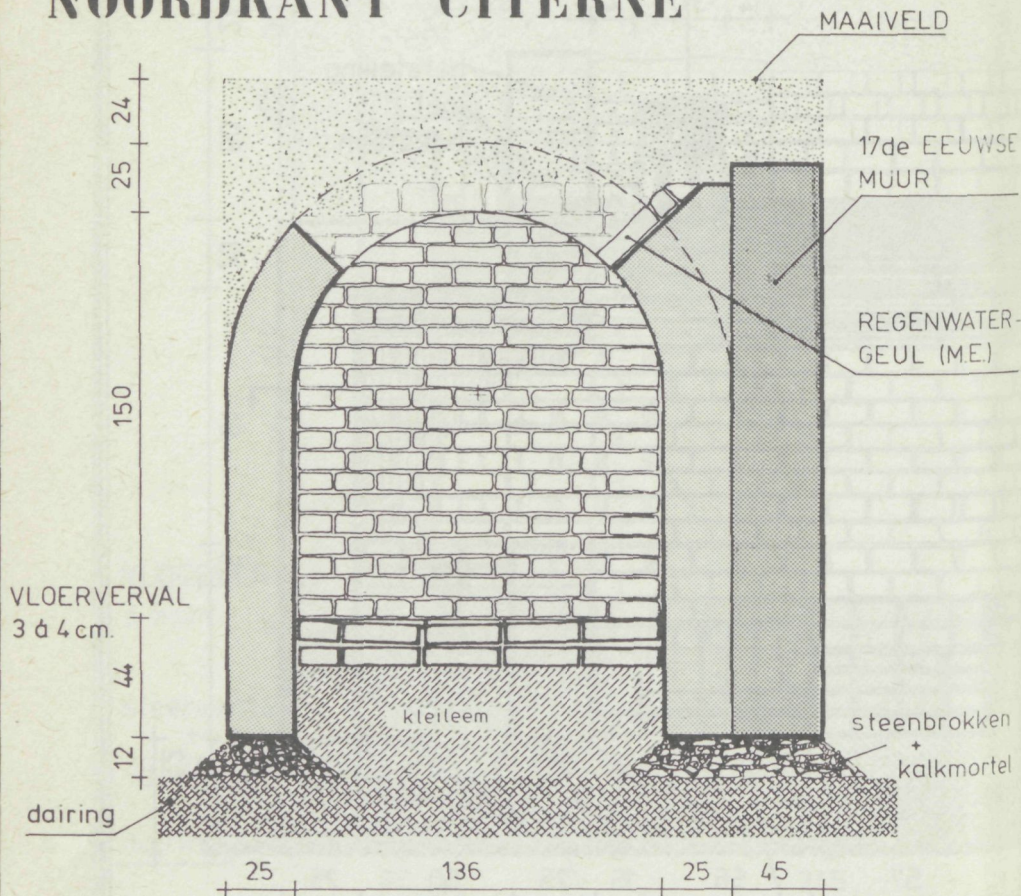

- Luc D'haene -

Fig. 10

DOORSNEDE D OP NOORDKANT CITERNE

OPGRAVING GROOT TEMPELHOF
te SLIJPE

0 05 1m.

Luc D'haane

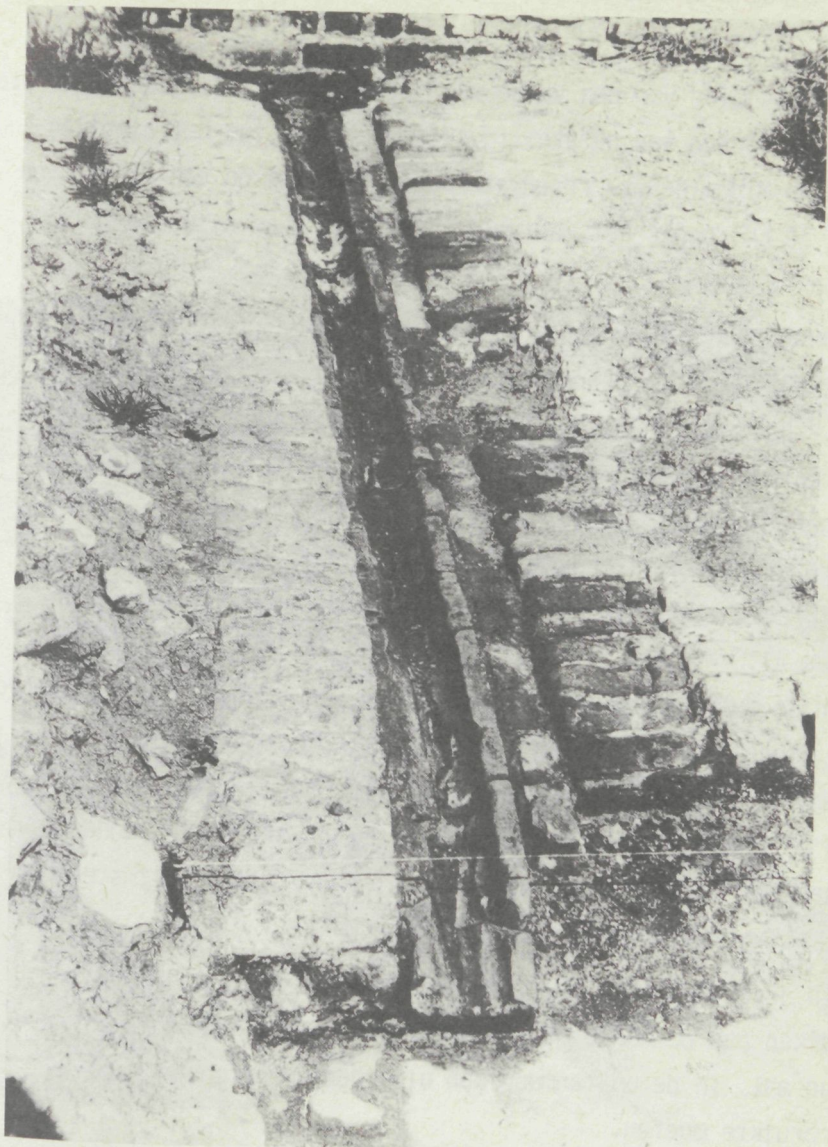

Foto 1

Groot-Tempelhof te Slijpe
Opgraving 1980

Vloer van de stallingen met giergeul in gebakken aardewerk.

Copyright : J. Stubbe - Bredene

gebakken aardewerk, waarin een half-cirkelvormige bodem was uitgehold (cfr. foto 1).

Het opgraven van een verbouwde buitenmuur uit de 17de eeuw, die de afzomina vormde van de stallingsvloer, leidde tot het blootleggen van een middeleeuwse regenwaterput of citerne op een diepte van ongeveer 30 cm. onder het maaiveld (cfr. foto 2 en situeringsplan ruilverkaveling 1975).

De regenput, die volledig gekonstrueerd was in zogenaamde moefen (70x140x280), was oorspronkelijk 4,23 m. lang, 1,80 m. breed en 1,50 m. diep. Het dak van de put, dat voor het grootste deel was ingestort, bestond uit een tongewelf. In de vloer was een bezinkingsput uitgespaard voor het vergaren van slib.

In de grondvesten van de 17de eeuwse buitenmuur was de aanvoergeul voor het regenwater naar de citerne nog duidelijk zichtbaar (cfr. Doorsnede A).

Zowel in de dwars- als in de langrichting van de put, was er vloerverval ten einde het slib naar de bezinkput te laten afvloeien.

De bodem van de citerne rustte op kleileem, dat op haar beurt steun vond op de onderliggende dairing. Het draagvlak van de wanden van de vergaarbak en van de aanpalende buitenmuur bestond uit steenbrokken en kalkmortel (cfr. Doorsnede D op noordkant citerne).

In de zeventiende eeuw werd de regenwaterput, tijdens verbouwingswerken aan de hoeve, tot beerput omgevormd, waarbij voor de aanvoer van aal, in de buitenmuur een gieropening gekonstrueerd werd met herbruikte moefen.

De bovenkant van de opening was afgedekt met een ruwgekapt losliggend stuk natuursteen.

Nog later werd in de muur aan de zuidkant van de citerne een nisopening uitgekapt, waarvan het gewelf boogvormig werd uitgevoerd

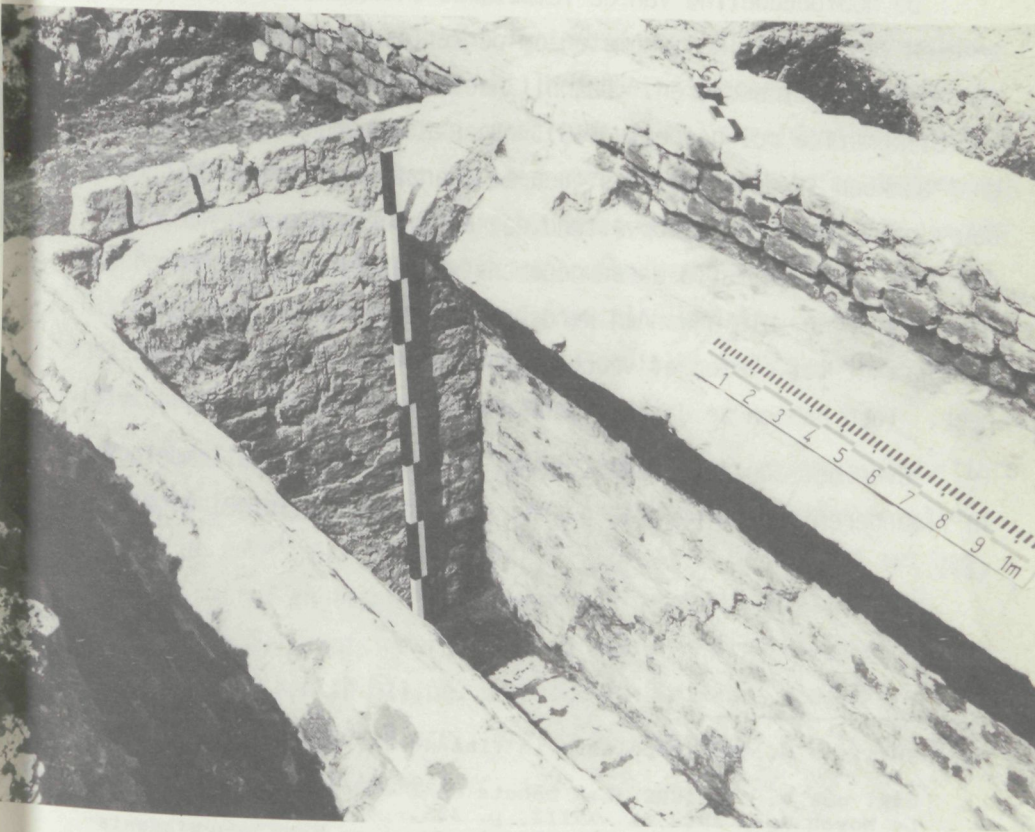

Foto 2

Groot-Tempelhof te Slijpe
Opgraving 1980

17^e eeuwse buitenmuur en middeleeuwse citerne met regenwatergeul en
gedeelte van tongewelf.

Copyright : J. Stubbe - Bredene

met twee lagen bakstenen. Via een sas werd een doorsteek tot stand gebracht met een tweede aalput, die loodrecht op de eerste werd geconstrueerd. De voorste bovenkant van het sas werd hersteld met bakstenen, (cfr. Doorsnede B op zuidkant en doorsnede C op oostkant citerne).

4. LANDBOUWEXPLOITATIE

De hoofdbedoeling van de Tempelorde in Vlaanderen was het verzamelen van geldelijke inkomsten om de krijgsverrichtingen in het oosten te kunnen financieren. Daarbij heeft het grondbezit o.i. maar een bijkomstige rol gespeeld (16). Door allerhande schenkingen of door aankoop is de Tempeliers toch een aanzienlijk grondbezit te beurt gevallen. Het is opvallend dat het vooral gronden waren, die nog niet in exploitatie waren genomen (voor Slijpe en omstreken : nieuwe gronden, die gewonnen werden op de zee) (cfr. supra) (17) De opdracht tot rooien of vruchtbaar maken kwam dus op de Tempeliers neer. Toch hebben ze daarbij geen nieuwe technieken aangewend (18).

Over het concrete uitzicht van de oorspronkelijke Tempelhoven in Vlaanderen hebben we, bij gebrek aan plannen, weinig inlichtingen (19).

-
- (16) NUYTTENS M., De Tempeliers in Vlaanderen, p. 56 (10), voetnoot 38
 cfr. ook V. CARRIERE, Les Débuts de l'Ordre du Temple en France, Le Moyen Age, 1914, dl. XVIII, p. 325.
 ROGGHE P., De Orde van de Tempelridders en haar geschiedenis in het oude Graafschap Vlaanderen, Gent, 1973, p. 67, hecht o.i. overdreven belang aan deze landbouwuutbatingen.
- (17) NUYTTENS M., De Tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1307 p.149
- (18) NUYTTENS M., De Tempeliers in Vlaanderen, p. 57 (11), voetnoot 39)
 CAROF M.M., L'Ordre du Temple en occident des origines à 1187 Parijs, 1944, p. 160.
- (19) NUYTTENS M., idem, p. 57, (11), voetnoot 40.
 De beschrijvingen, die worden gegeven door P. Rogghé, o.c., p. 67, mogen dus niet veralgemeend worden.

De centrale plaats van de landbouwexploitatie was de Tempelhoeve. Men kan er zich een beeld van vormen dank zij een primitief plan (ongeveer 1740) dat bewaard wordt van de Tempelhoeve te La Haie nabij Rijssel (Archives Nationales Paris, S 5046). Door het feit echter, dat we maar over één plan beschikken, dat uit een veel latere periode stamt, moet het met de nodige kritiek worden beschouwd; ook kan niet uitgemaakt worden of dit plan uniform was voor de Tempelorde over heel Vlaanderen. (20).

Zelfs in het heel gespecialiseerd werk "L'Architecture des Templiers" van Elie Lambert (21) behandelt de schrijver slechts de bouwkunst van de Tempeliers, daar waar ze het strijdend front vormden nl. het oosten en dan nog meer bepaald hun militaire bouwwerken. Voor het westen, dat de graanschuur was van de orde, worden slechts de Tempelierskapellen en kerken in rotondevorm besproken. Nergens is er sprake van de Tempelhuizen, die als landbouwwitbatingen onder de verschillende kommanderijen, de eigenlijke cellen vormden van de orde (cfr. supra - algemene inleiding).

Het Groot-Tempelhof van Slijpe was -zowel onder de Tempeliers als onder de Hospitaalridders - benevens een landbouwexploitatie, tevens de zetel van de kommanderij Slijpe, die belast was met het administratief en financieel beheer van de kommanderijgoederen. De kommanderij bezat immers in de streek veel landerijen en hofsteden. Niet alleen te Slijpe, maar ook te Leffinge, Middelkerke, Wilskerke, Mannekensvere, Gistel, enz... De kommandeur was in die parochies eveneens de tiendeheffer. (22)

(20) NUYTTENS M., De Tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1307, p. 150.

(21) LAMBERT Elie, L' Architecture des Templiers, éditions A. et J. Picard, Paris, 1978, 104 pp.

(22) JANSSEUNE G., Geschiedenis van de voormalige kommanderij Slijpe ... p. 47, 58.

Het belang van de opgravingen te Slijpe ligt vooral in het feit dat hier voor het eerst gepoogd wordt om een landbouwexploitatie, ten tijde van hogergenoemde geestelijke ridderorden te reconstrueren, aangezien we over geen duidelijke plannen beschikken.

De stellingname van M.M. CAROF in zijn werk "L'Ordre du Temple en occident des origines à 1187" (23), dat de Tempeliers, voor het exploiteren van hun gronden, zich zouden aangepast hebben aan de plaatselijke gebruiken, zonder beroep te doen op nieuwe technieken (24), kan - volgens de huidige stand van de opgravingen - verder uitgebreid en toegepast worden op de konstruktie en de exploitatie van de gebouwen van het Tempelhof van Slijpe.

Ik dank de heer Gilbert Jansseune voor zijn gewaardeerde medewerking bij het samenstellen van dit artikel en voor het raadplegen van zijn omvangrijk historisch en archeologisch archief.

(23) CAROF M.M., o.c., p. 160.

(24) NUYTTENS M., idem, p. 149.